

«ЗДРАВНЕ» за сега пазиза три пжти въ мѣсець: на 1-о, 10-о и 20-о число. Цѣната му за осемъ мѣсеца, отъ 1 Май до 20 Декемврий 1886 г., с седемъ лева въ България и осемъ лева за въ странство. — Абонатитъ се адресиратъ на право до редакцията, въ гр. Варна, същевременно като предплатитъ съ пощенскій записъ (а не въ маркѣ). — Обявления се приематъ съ плата по 30 стот. за единъ рѣдъ петитъ.

ЗДРАВНЕ

За всѣка напечатана въ «ЗДРАВНЕ» оригинална статия редакцията плаща по петъ стотинки за всѣкий рѣдъ. — За промѣняване адреситъ на спомоществователи се плаща 40 стотинки, безъ които адреса не се промѣнява. Заявления за неполучаването на нѣкой брой трѣба да се правятъ не по-късно слѣдъ получаването на слѣдующий брой; въ противенъ случай се оставатъ безъ послѣдствие.

ОБЩЕДОСТЪПЕНЪ МЕДИЦИНСКИЙ И ХИГИЕНИЧЕСКИЙ ВѢСТНИКЪ

Per noctem ad lucem!

Отъ мракъ къмъ свѣтъ!

СЪДЪРЖАНИЕ: Вредата отъ ранната женидба (продължение). — Отъ д-ра Н. Драгомировъ. — Привичното заличаване. — Употреблението на злианската якия. — Домашно средство при глѣзанието. — Средство противъ сърбела на кожата. — Библиография. — Отъ д-ра А. Розенталя. — Слъсъ. — Обявление. —

Вредата отъ ранната женидба.¹⁾

Отъ д-ра Н. Драгомировъ.

(Продължение).

Ний видѣхме вече, колко сѣ вредни и пагубни послѣдствията отъ ранната женидба частно за сѣпрузитъ и за общественото здравие изобщо и се убѣдихме, че въпросътъ за времето на женидбата не е само санитаренъ въпросъ, но и економически, и че отъ физическата, слѣдователно и умствената здравина на народа зависи и неговото економическо преуспѣване. Нека продължимъ прочее своитѣ разсуждения по този двустранно важенъ и интересенъ въпросъ.

Въ основанието на политическата и економическата сила на страната стои твърдо не само физическата здравина на жителитѣ ѝ, но и тѣхната многочисленность; страна, която желае да прогресира политически и економически, трѣбва да си създаде такива жизненни условия, въ които нейнитѣ жители не само да бѣдѣтъ здрави, но и да се размножаватъ лесно и бързо. Това условие е необходимо за да расте народътъ, а заедно съ това да растѣтъ и неговитѣ работни рѣцѣ и неговитѣ производителни сили. Извѣстно е, че колкото повече работни рѣцѣ има за една обща работа, толкова по-скоро

и бързо върви и се извършва тя, слѣдователно, толкова повече се економисва време за друга полезна работа. Извѣстно е още, че съдържането на множеството всякога струва по-скъпо всякому отдѣлно, отколкото съдържането на малко количество хора. Управлението на една страна съ малко жители всѣкога струва по-скъпо частно всякому гражданину, отколкото управлението на друга страна съ много жители; колкото повече способни за работа жители има въ една страна, толкова по-малко данѣтъ плаща всѣкой отдѣлно, слѣдователно, толкова повече страната економисва и богатѣе, и обратно. Тѣзи прости истини сѣ извѣстни, впрочемъ, всякому. Тѣ до нѣкъдѣ стоятъ въ противорѣчие съ учението на манчестерскитѣ политико-економисти, во главѣ съ Малтуса, които виждатъ економическа опасность за страната въ бързото размножение на населението, особено бѣдното, и се стараятъ да задържатъ това размножение. Въ силното размножение на населението тѣ виждатъ изворътъ на страшний и неизвѣстний въ другитѣ страни английскій пролетариатъ, нарѣдъ съ огромнитѣ богатства, стругани въ тѣхната страна; и тѣ може би да иматъ право.

Но у насъ сѣ съвѣтъ други условията; у насъ иначе сѣ распределени богатствата и земята и за това ний не се боимъ, а напротивъ, имаме економически интересъ въ размножението на нашето население. По размножава ли се то, — ний не знаемъ. Статистически данни за състоянието на нашето общественно здравие, както и за народното движение, ний още нѣмаме. Какво е сравнителното количество на повородениѣ отъ

¹⁾ Гл. «Здравне», 1886 г., бр. 16.

година въ година и какъвъ е размърътъ на общата и частно на дѣтската смъртностъ у насъ въ годината, — ний още се намираме въ пълно невѣденіе. За това ний се боимъ не отъ това, че нашето население бързо се размножава, а отъ туй. че то или никакъ не се размножава, или се размножава твърдѣ медлено, бавно.¹⁾

За рѣшеніе на този въпросъ ний намираме само приблизително вѣрни биостатистически данни за Старо-Загорскій департаментъ въ доклада на г-на префекта Илѣва²⁾. Г. Илѣвъ събралъ доволно цѣненъ материалъ въ своя окръгъ за новороденитѣ и смъртнитѣ случаи презъ годинитѣ 1880, 1881 и 1882, отъ който се вижда, че на всѣки 100 души жители въ окръга му имало 4 раждания, т. е. населението давало ежегодно 4% нарастание; този процентъ е общъ за цѣлото население въ Старо-Загорскій департаментъ, но въ нѣкои общини и въ нѣкои години процентътъ на увеличението възлизалъ до 8 (Сеймень), до 10 и дори до 15 въ годината (стр. 11). Отъ друга страна г. Илѣвъ ни дава извънрѣдно утѣшителни данни за общата смъртностъ въ неговия окръгъ презъ сѣщитѣ години, а именно процентътъ на общата смъртностъ въ годината е максимумъ два; слѣдователно, като вземемъ общитѣ проценти на ражданията и на смъртността, ще намѣримъ, заключава г. Илѣвъ, «че въ Старо-Загорскій окръгъ почти два пѣти повече на 100 души жители се раждатъ, отколкото умиратъ». Ний не можемъ да се несъгласимъ съ почтенний г. Илѣвъ, че неговитѣ заключения сѣ даже твърдѣ утѣшителни. Едно нѣщо само ни затруднява: възможно ли е тѣзи заключения да се приложатъ къмъ цѣлото народонаселение въ нашето отечество? За Старо-Загорския департаментъ ний считаме тѣзи заключения за вѣрни, защото този департаментъ е дѣйствително единъ отъ онии, които иматъ здравъ климатъ; нѣкои отъ околнитѣ му (Стара-Загора, Казанлъкъ) се намиратъ по политѣ и въ самитѣ балвани (Средня Гора), защитени сѣ отъ сѣвернитѣ студени вѣтрове, иматъ слѣдователно сухъ и умѣренъ климатъ и сѣ чрезмѣрно плодородни, включително и Чирпанската околия, а жителитѣ имъ сѣ богати. При такива благоприятни условия не е никакъ чудно, че населението се размножава лесно и бързо, понеже то живѣе богато и охолно. Казанлъжската околия, напр., по богатството и по охолността на жителитѣ си,

едва ли има съперница между всичкитѣ околии въ нашето отечество, което признава и самъ г. Илѣвъ.

И тѣй дѣнитѣ на г. Илѣва, толкова вѣрни за неговия окръгъ, могатъ да бждѣтъ невѣрни по отношение къмъ цѣлото население въ нашата страна. И за това ний не можемъ по тѣхъ да правимъ заключения ни за общото количество на ражданията, ни за общата смъртностъ у нашето население, т. е. ний не можемъ да узнаемъ истинскій процентъ на народното възрастание въ годината, ако такова дѣйствително съществува. — А между туй други статистически данни ний нѣмаме¹⁾. Ако се обърнемъ за статистически данни по народното движение въ други страни, то ще намѣримъ слѣдующето.

Общото годишно увеличеніе на населението въ Франция отъ 1817 до 1827 било 0,63%; въ Англия за сѣщото десятилѣтіе било 1,6%; въ Съединенитѣ Шати почти 3% въ годината. По ценза, станалъ въ Франция презъ 1851 год. се намѣрило, че за цѣли 5 години населението порасло само на 1,08%, т. е. на 0,21% въ годината; по ценза въ 1856 год., въ сѣщата страна, се намѣрило, че населението за 5 години порасло всичко на 0,71%, т. е. по 0,14% въ годината. Французскитѣ автори, отъ които ний черпимъ тѣзи свѣдѣния, казватъ, че французското народонаселение е престанѣло вече да расте или, ако се забѣлѣзва още едно малко възрастание, то това зависи отъ умаляніето на смъртността; числото на новороденитѣ въ Франция не само че не се увеличава отъ година въ година, а напротивъ, тѣхната пропорция по отношение къмъ населението постоянно се намалява²⁾.

Ако населението въ Франция расте толкова медлено или почти е престанѣло да се увеличава, то какъ да мислимъ за увеличението на нашето население, което, безъ всяко съмнѣние, живѣе много по-лошо хигиенически и, вѣроятно, е по бѣдно отъ

¹⁾ Молимъ прошка у почитаемия авторъ, гдѣто сме принудени, за да спечелимъ мѣсто, да напечатаме нѣкои части отъ статията му съ по-дребенъ печатъ. *Ред.*

²⁾ Докладъ на Старо-Загорския департаментъ за състояніето на окръга и ходътъ на развитіе въ него общи служби. Стара-Загора 1884.

¹⁾ Върваме, че има и ще посочимъ, напр., на годишнитѣ отчети за санитарното състояние на разградския окръгъ и варненската околия, съставени отъ насъ и за балчикската околия отъ д-ра М. В. Игнатиева (Държ. Вѣст. 1882 г., «Здравие» 1885 г., стр. 38 и 45). Върваме, че има и други подобни статистически данни много събрани въ нашето медицинско управление, което имало намѣрението да издаде „сборникъ отъ материали за санитарното състояние на княжеството“, — намѣрението, до сега несползвано, разбира се, по независящи отъ него причини. *Ред.*

²⁾ Приведено у Д. С. Милъ. Основания политической экономии. С. П. Б. 1874, т. I, стр. 47 и с.

французското, особено по градоветъ, гдѣто болшинството се прехранва още съ своитѣ първобитни и отпаднажли вече занаяти?

Ний бихме могли да си съставимъ нѣкое понятие за годишния процентъ на нашето народно възрастанне, ако знаехме поне точното ежегодно количество на народното на-рождение и послѣ процентътъ на дѣтската смъртностъ до края на първата имъ, втората и т. н. години. Въ тази посока ний сами сме събрали нѣкои статистически данни за смъртността на дѣцата въ гр. Т. Пазарджикъ, но тѣзи данни не могатъ да иматъ общъ характеръ, както и даннитѣ на г. Плиева, нито пакъ могатъ да се считатъ за абсолютно точни; тѣ сѣ само приблизително вѣрни. Тѣзи данни, които ний сами считаме много по-долни отъ истинската смъртностъ на дѣцата, ни показватъ, че дѣтската смъртностъ въ нѣкои части на казанния градъ достига 70—75% до 5-та имъ година; въ други квартали, гдѣто животътъ на жителитѣ е по-охоленъ и хигиениченъ, дѣтската смъртностъ не е повече отъ 30—35% въ първитѣ имъ двѣ години; въ средно число дѣтската смъртностъ не е по-малка отъ 50—55% въ първитѣ години на дѣтския животъ¹⁾. Можемъ ли тѣзи внушителни изводи да ги обобщимъ по отношение къмъ цѣлото наше население, ний не знаемъ; но не се съмняваме, че смъртността на дѣцата по насъ до края на първата имъ година е много по-голяма, отколкото ний можемъ да си мислимъ.

Д-ръ Эрисманъ казва, че общата смъртностъ на дѣцата въ Англия до края на първата имъ година е 39%, а само на работното население каквото е и нашето, тя достига 55%.²⁾ Въ Россия смъртността на дѣцата въ първата имъ година е още по-голяма; тъй въ гр. Кунгура, Пермска губерния, отъ 100 родени дѣца, въ 1861 година, умирали 66 до края на първата си година, въ Красноуфимскъ — 64%, въ Соликамскъ — 62% и т. н. ³⁾ Въ Исландия въ първитѣ двѣ нелѣти отъ живота си умиратъ 62 на 100 новородени!⁴⁾

¹⁾ В. мосто „учение за физическото възпитание на дѣцата“. Пловдивъ, 1885 г. стр. 249.

²⁾ Професионална хигиена. СПб. 1877, стр. 4.

³⁾ Флеровскій. Положеніе рабочаго класса въ Россіи. СПб. 1869 стр. 976.

⁴⁾ Естерлея. Handbuch der medicin. Statistik. Tübingen, 1865.

Послѣ тѣзи краспорѣчиви данни, ако нѣ заимствувани отъ други страни, моятъ собствени статистически данни за смъртността на дѣцата въ Т. Пазарджикъ губятъ съвършено цѣната си, и ний трѣбва да предположимъ, а priori, че общата смъртностъ на дѣцата у насъ въ първата и послѣдующитѣ години на живота имъ не е никакъ по-малка отъ оная въ другитѣ страни, ако и да не сме въ състояние за сега да потвърдимъ научно това си предположение. Слѣдователно въпросътъ за нашето народно увеличение остава откритъ, по нѣманіе на статистически данни за народното ни движение.

Въ всякой случай дѣтската смъртностъ у насъ е голѣма; въ това ний нѣмаме ни най-малко съмнѣние. Нека се помислимъ прочее да видимъ, отъ какво зависи тя. Причинитѣ на дѣтската смъртностъ у насъ както и другадѣ, могатъ да бждатъ много и разнообразни: сиромашията на родителитѣ, тѣхното невѣжество, лошитѣ хигиенически условия, въ които тѣ живѣятъ, лошата храна, неправилното отглеждане на дѣцата, лошиятъ климатъ и сума още други обстоятелства и причини, които убиватъ крѣпкия организмъ на дѣцата още въ първитѣ имъ дни и години¹⁾. Между множеството на тѣзи причини за смъртността на дѣцата ний се осмѣляваме да туримъ на *първо мѣсто*, у насъ поне, и ранната женидба на родителитѣ. Както е извѣстно, ранната женидба съставлява силно распространено явление между селското и просто градско население, които и съставляватъ громадното болшинство отъ нашия народъ. Спорѣдъ г. Плиева, само 20% отъ населението живѣе въ градове, а другото (80%) живѣе по селата. Слѣдователно ний можемъ да приемемъ, че ранната женидба съставлява общъ обичай у 90—95% отъ нашето народо-население. Вредата отъ този обичай е неизброима. Една майка, която ражда на 15—16 или даже на 17-та си година, е още сама дѣте, нейниятъ организмъ е още неузрѣлъ, недостигналъ още своето пълно физическо развитие, своята

¹⁾ За причинитѣ на дѣтската смъртностъ виждъ моята книга „учение за физическото възпитание на дѣцата“ глава XV, стр. 241.

естествена величина и крѣпостъ. Коститѣ, мускулитѣ и други тѣлесни ткани и органи тоже още не сѣ достигнали, въ тази възраст, своята нормална величина и крѣпостъ. Слѣдователно, такава майка още сама има нужда да расте, да се развива и укрѣпява. Но щомъ тя стане на 15—16 години тежка, то почти престава да расте и да се развива, защото жизненнитѣ сили, които тя черпи отъ храната си, едва достигатъ за да поддържатъ нейния животъ и живота и ръста на дѣтето, което е заключено въ утробата ѝ. Слѣдователно не оставатъ сили, които да поддържатъ и развитието на нейния собственъ организмъ, и това се продължава не само догдѣ тя е тежка, но и послѣ, догдѣ тя дои дѣтето си, ако остане живо. За да може да поддържа живота си, по-нататъшното развитие на организма си и живота и ръста на дѣтето си, тя трѣбваше поне да иде два пѣти повече, отъ колкото е яла обикновено; но това е невъзможно; напротивъ, тѣжкитѣ жени едва ядѣтъ и половината отъ онова, което сѣ яли обикновено по-преди. Слѣдователно правилното физическо или тѣлесно развитие на 16 годишната майка се нарушава — и въ повечето случаи за винаги — съ първата още тежба; нарушава се заедно съ това и нейното здравие, иѣщо, което ний виждаме ежедневно. Но това е още малко. Самото дѣте, което ще роди такава, сама недоразвита физически, майка, ще бѣде тоже недоразвито до естественнитѣ размѣри на дѣтето отъ възрастна майка, ще бѣде дребно, хилаво и обикновено скоро ще умрѣ, или, ако остане живо, ще бѣде за винаги слабо и неджгаво и, слѣдователно, малко или никакъ неспособно за работа; причината на това ще бѣде, че 15—16 годишната му майка, която сама се нуждае още въ своето тѣлесно развитие и, естествено, продължава да се развива, или по други още причини, не е въ състояние да приготви и отдѣля въ грѣдитѣ си достатъчно, силно, хранително и доброкачествено мѣлко за поддържанieto ръста и увеличението въобще на дѣтето си слѣдъ рождението му. По нашитѣ собствени наблюдения, впрочемъ, недоразвититѣ дѣца отъ такива млади майки рѣдко живѣятъ; тѣ п-

матъ малко тегло, а, споредъ д-ра Ерисмана, дѣца съ тегло отъ 830 до 2500 грамма умиратъ 64,4⁰ момчета и 38,73⁰ момичета; а съ тегло отъ 2500—4500 гр. умиратъ само 16,87⁰ момчета и 10,73⁰ момичета¹). *Кетле* тоже потвърждава, че раннитѣ бракове водятъ къмъ *бесплодие* или се раждатъ дѣца, които сѣ *неспособни за животъ*²).

Благодарение на ранната женитба, на неправилен и неразуменъ въ полово отношение животъ, младитѣ майки, ако сѣ останали живи и не сѣ повредили своята полова система при първото раждане, обикновено, свършили или недовършили досието на първото си дѣте, ако то е живо, ставатъ пакъ тежки на 17 или 18 си години съ други дѣца, които и раждатъ такива слаби, както и първитѣ. Въ резултата на всичко това ний виждаме много такива майки, които, слѣдъ като родили 5—10 и повече дѣца, отъ които останали живи само 2—3, умиратъ на 28 или 30-та си година отъ охтика (черната), а по иѣкога и още порано. Отъ друга страна ний виждаме твърдѣ често 35—45 годишни жени, които достигнали вече дълбоката си старостъ и станали неспособни за работа. Мажетѣ, които се женятъ на 17—19 години, не сѣ по-щастливи отъ своитѣ 15—16 годишни жени. Ний видѣхме вече, че такива смъртузи не достигатъ повече отъ 30—35 годишенъ среденъ животъ (бр. 16), т. е. умиратъ именно въ оная възраст, когато чловѣкъ бива най-способенъ къмъ производителенъ трудъ.

Такива сѣ ужаснитѣ послѣдствия за смъртузитѣ и за дѣцата имъ отъ ранната женитба. За потвърждение на казаното до тукъ, нека приведемъ иѣкои примѣри изъ нашия животъ. Ний не можемъ да представимъ суммарни статистически данни за смъртността на дѣцата отъ много млади родители: ний имаме само иѣкои частни наблюдения и бѣлѣжки, съ които и ще се подѣлимъ съ читателитѣ си.

Ний сме записали изъ своята медицинска практика имената на 14 жени, които сѣ би-

¹) Нормално тегло на зрѣло новорождено момче е 3300 грамма, а на такова момиче е 3200 грамма. (Календаръ для врачей, 1886).

²) «Врачъ», 1886 г. брой 39. Статия д-ра Жбанкова.

ли оженили отъ усърднитъ си майки на 14 и 15 години, които сж раждали на 16-та си година и които послѣ сж умрѣли при раждането или подиръ него. Свѣдѣния за смъртта на нѣкои отъ тѣзи жени азъ съмъ събралъ отъ самитѣ родители и роднини на умрѣлитѣ, а при смъртта на другитѣ азъ съмъ съмъ присъствувалъ. Три отъ тѣзи 14 жени сж умрѣли слѣдъ многодневни мъки, при раждането, и то безъ да могатъ да родитъ, т. е. умрѣли сж съ дѣцата си въ утробата. У двѣ — дѣцата сж извадени изъ утробата имъ отъ докторитѣ на части и тѣ (жени) слѣдъ нѣколко дена подиръ това сж умрѣли отъ възпаление на коремнитѣ си органи. У друга — дѣтето е извадено съ клещи мъртво и тя слѣдъ нѣколко дена е умрѣла отъ възпаление на дѣтороднитѣ ѝ органи. Друга още една, моя пациентка, слѣдъ страшни мъки, роди на 16-та си година живо дѣте (момиче), но слѣдъ шестъ дена подиръ раждането, тя умрѣ отъ кръвотечение, вслѣдствие на раскъсване и възпаление на родилнитѣ органи. Дѣтето не слѣдъ много време тоже умрѣ, понеже то бѣше слабо, хилаво и физически недоразвито до нормалнитѣ размѣри на здраво дѣте отъ възрастна майка. Друга моя пациентка, тоже 16 годишна, умрѣ пакъ отъ раскъсване на родилнитѣ ѝ части и отъ вътрѣшно кръвотечение, но дѣтето ѝ остана и до сега живо и има вече 5 години; но на видъ то нѣма повече отъ три години; то е скрофулозно, съ надути жлези по шията, съ блѣдно-жълто лице, подбухнало, съ меки ткани, съ голѣмъ коремъ и съ старческо и апатично лице. Това дѣте едва ли ще живѣе дълго, но ако остане живо, то пакърно го чака охтика и всякакви други нещастия. 6 отъ тѣзи 14 жени сж умрѣли отъ охтика, слѣдъ 1—2 години подиръ нещастно преждевременно раждане; дѣцата на всичкитѣ сж умрѣли още въ първитѣ си дни и недѣли, защото сж били слаби, хилаци и неспособни за животъ. (Край въ слѣд. брой).

Привичното запичание (кабусъ).

Чрезъ навикъ отъ дѣтинството, нашето чърво извършва всѣкидневно изпражнение на негоднитѣ за тѣлото ни материи. Рѣдовността въ това отношение има голѣмо влияние на расположението ни и на храненето на тѣлото ни. Обаче има много хора и даже дѣца, които много рѣдко и нерѣдовно се испражняватъ; особено често страдатъ отъ това женитѣ и момичетата. Като оставяме на страна извървѣднитѣ причини на запичанията, послѣднитѣ повечето пъти зависятъ отъ мързеливата работа на чървата. Дебелото чърво изхвърля съдържаннето си на вънъ всѣкидневно не съ еднаква сила и съ-

вършенство: единъ день чървото прави само едно изхвърляние, другъ день — второ и трето изхвърляние и то безъ да има влияние родѣтъ на приетата храна. Освѣтъ това, дебелото чърво е до нейдѣ си капрично: то иска изхвърлянието само презъ едно кратко и опредѣлено време; щомъ не му се дава на часа удовлетворение, то подиръ се отказва отъ изхвърлянието. А безъ чървото, само съ напълнѣ на коремната покривка, работата не става или става, но не тѣй добръ. Отъ туко-що казаното излиза златното правило — да се приучава челоуѣкъ къмъ рѣдовно испражнение, всѣкидневно въ опредѣленъ часъ, да чака съ търпѣние съкращаванията на дебелото чърво до пълното му испраждане и да не отлага удовлетворението на исканнето на чървото. Обаче, вслѣдствие нерѣдовности въ живота, неудобства въ заходитѣ (въ училищата, при служебнитѣ мѣста и даже въ къщитѣ) и преструвания срамъ (у момичетата и у женитѣ) — горното златно правило не се изпълнява отъ повечето хора. Така нерѣдовността става за правило, испражняванията се извършватъ веднажъ въ 3 или 4 дни, а по-честогажъ и по-горѣ отъ този срокъ. тукъ-тамъ се приематъ слабители (очиствителни) лѣкове, слѣдъ дѣйствието на които настѣпва пакъ запичание и ето привични кабусъ става за правило.

Послѣдствията на привичнитѣ запичания сж доста изпитни. Макаръ много хора навикватъ къмъ това страдание безъ особени видни разстройства, но често се срѣщатъ и твърди грозни явления. Освѣтъ общо нерасположение, раздразнителностъ на характерѣтъ, опохондрия, главоболие, отсѣствие на апетитѣтъ (нищакъ), — привичнитѣ запичания влекатъ слѣдъ собѣ си и други, по-важни, разстройства. Често чървата се растягатъ отъ газове и се являва мъчителната болѣстъ, извѣстна подъ името колѣцъ или развитъ пѣпъ.¹⁾ Вслѣдствие събиранията на много калъ въ чървата раздразнява се слизистата цѣпа на послѣднитѣ и се възпалява, което съставлява една тѣжка и мъчителна болѣстъ. По нѣкогажъ (но рѣдко) се събира толкова много калъ въ чървото, щото послѣдното се запушва съвършено и болния умира отъ изнеможенето и постоянни блукания (даже съ калъ). Тука, въ България, видѣхме у единъ умрѣлъ селенинъ, че чървото му бѣше съвършено запушено съ калъ на пространство до единъ аршинъ. Но подобни запушвания на чървата сж извървѣдно рѣдки. Отъ умѣренни застоивания на калѣтъ страдатъ близлежащитѣ органи, послѣдствие на което се явяватъ разни болѣсти, както гемморрой (малжжъ), невралгически болки въ кръстѣтъ и краката, жъл-

¹⁾ Върху тази болѣстъ гл. статията на доктора Д. П. Моллова въ «Здравие», 1885 г., брой 1-й.

теница, възпаление на матицата у женитѣ, непроизволни истичания на сѣмето у мъжетѣ и т. н.

Като изключимъ особеннитѣ причини на запичанieto (механически препятствия, малокръвие, живеница и разни други болѣсти), повтаряме, че рѣдовносттата е най вѣрното лѣкарство срѣщу причинния кабусъ. Вече дѣцата си трѣбва да ги приучаваме къмъ рѣдовносттата въ това отношение — да се изпразднуватъ всѣкидневно въ едно и сѣщо време (сутрѣнната) и да не отлагатъ никогажъ тази работа. Даже възрастни хора, които вече страдатъ отъ запичания, ако слѣдватъ правилото да идатъ въ опредѣленъ часъ, всѣкидневно, — щатъ-нешатъ, — въ заходътъ, твърдѣ често сполучватъ да възстановятъ рѣдовната служба на червата имъ. За тази цѣль много е полезно пиенето нѣколко чаши студена вода на гладно сърдце. Въмѣсто вода може да се употребява и сурватката, за приготвяне на която има въ в. «Здравие» т. г., стр. 106 и 126 (М 21). Умѣренното пушене сутрѣнната помага на дълителността на червата. По нататѣкъ, срѣщу привичнитѣ запичания добръ дѣйствуватъ сурови или варени плодове (гроздето, сливи, ябълки и т. н.), медъ съ масло, растрито заедно и намазано на хлѣбъ (швейцарскии способъ), кафе съ млѣко и други т. п. За дѣцата, които страдатъ отъ кабусъ, препорѣчватъ дребини трици, които се варятъ въ млѣко и се намазватъ на хлѣбътъ. Тѣй като това средство не само че не е вредно, но даже полезно, то може да се опитва и отъ възрастнитѣ. Добръ дѣйствуватъ още всѣкидневнитѣ растривания на коремътъ, които нашитѣ баби твърдѣ често правятъ «за да се развие пѣпътъ». Отъ тѣзи растривания (масажъ) се изгиква съдържимото на червата надолу и самитѣ черва навикватъ къмъ по-дѣятелна работа.

Храната на хората, които страдатъ отъ привични запичания, трѣбва да бѣде лесносмила телна и да не дава огромно количество негодни материали, които подлежатъ на изхвърляние. Такива хора не трѣбва да ѣдатъ много растителна храна: много хлѣбъ, нишастени ѣстия, овощия и т. н. Не е думата, съвсѣмъ да не ѣдатъ подобни итѣща; но само да не ги ѣдатъ много, а повече разни видове мѣсо, яйца, млѣко и проч. Въ тѣзи случаи трѣбва да се предпочита и бѣлото вино.

Само тогава, когато рѣдовния животъ катодневнитѣ расходи, надлежната днѣта и всичкитѣ горѣ препорѣчени мѣрки сѣ опитани и не помагатъ срѣщу привичнитѣ запичания, трѣбва да се ползуваме отъ лѣкарственитѣ средства. Тѣхъ ги има твърдѣ много за тази цѣль, но ще посочимъ само на нѣкои отъ тѣхъ. Чистителитѣ, обаче, трѣбва да се предвадватъ, че слабите лѣкарства сѣ зло и че

къмъ тѣхъ трѣбва да се прибѣгва колкото е възможно по-рѣдко. Унгарската горчиво-солена вода (Huniadi Janos), отъ 50 до 100 драма за веднажъ, сутрѣнната, съставлява едно твърдѣ сигурно слабително. Добръ сѣ тѣй нарѣченитѣ хапове Dehaut, отъ 1 до 2 хапа за веднажъ, вечеръта, преди заспиванieto. Отъ други слабители лѣкарства ще спомѣнемъ александрийскитѣ листъ (сенеиени), английска соль (инглизъ тузу), глауберова соль, касторово масло (индѣля), лимоно-кисела магнезия, прегорена магнезия (за дѣцата) и сложнитѣ лакричнитѣ прахъ, за който има подробно въ статията «Домашна аптека» («Здравие», 1886 г., стр. 15, 31, 48, 63 и 72).

Хората, които страдатъ отъ привичнитѣ запичания, твърдѣ често си помагатъ съ измиванията на долнето си черво съ топла или студена сапунена вода. За тази цѣль се употребяватъ и рригатори, които се продаватъ по аптекитѣ. Ирригаторъ или тѣй нарѣченъ ибрикъ Есмарха (по името на профессора Есмархъ) се състои отъ единъ сѣждъ (стъклени или тенекиени), който отъ долу е продупченъ и съединенъ съ една, два аршина дълга, еластична тулумба, която се свършва съ единъ кокаленъ край (наконечникъ). Сѣднината, като се напълни съ топла или студена сапунена вода, се туря да висн високо на нѣкой гвоздеи, а наконечника се ввежда въ задния проходъ. Водата, по тѣжнината си и вслѣдствие натискашето на атмосферата, се излива въ червото и, слѣдъ малко време, извиква испраздвашето.

0.

Употрѣблението на миланската якия.

Употрѣблението на миланската якия, намѣсто обикновенната, може да се препорѣчи въ всичкитѣ тѣзи случаи, гдѣто намѣрятъ за добръ, безъ да се посвѣтватъ съ лѣкаря. Работата се състои въ това, че има много хора, които никакъ не могатъ да понесатъ обикновенната испанска якия, която предизвиква у тѣхъ разни припадѣци, като: желание на често да пушатъ вода, горение и сърбелъ въ цикочния каналъ, болки въ кръста, пламтение въ очитѣ, дращени въ гърлото, сърцеболнен сипей на кожата. Съвѣта да се употребява якия, посипена съ камфоренъ прахъ, не помага винаги: има хора, които и такава якия не могатъ да понесатъ. Много по-търпима е тѣй нарѣчената «миланска якия», чнето дѣйствие, макаръ и по-слабо, е сѣщото, както и на обикновенната якия. Тя не причинява горѣпомѣнатитѣ припадѣци и при набиранието не наблюдава до толкова, а употреблението ѝ е тѣй просто, както и на обикновенната. Малко черенъ пластиръ, завитъ въ

черна копринена кърпичка, нагръватъ и размекчаватъ между пръстите, намокренн предварително съ вода или слюнка, за да не залъпа пластиря по тяхъ. Подиръ това, размекчената масса размазватъ съ пръсти на еднаква дебелина по едно парче платно и приготвената по този начинъ якия залъпватъ я на тълото, разбира се, съ пластиря на долу. Върху якията турятъ преглътната на четири или шестъ ката, чиста, вета платнена кърпа, и всичко това полека превързватъ къмъ тълото съ бинтъ (ивницъ) или съ голъма кърпа. Миланската якия трѣбва да стои на тълото по-вече, отъ колкото обыкновенната, именно, около 18—20 часа; а още по-добъръ е да се остави сама да се отлъпи отъ кожата. Трѣбва само да се грижатъ за това, щото кърпата и бинта, съ които е превързана якията, заради чистотата, да се промѣняватъ, по възможностъ, по-често. Съ пашкулитъ, които се явяватъ, постъпватъ също тъй, както и при обыкновенната якия.¹⁾

Домашни средства при хълцанието.

Хълцавицата се срѣща най-често при разстройството на храносмилателнитъ органи и при нѣкои други вътрѣшни болѣсти. По нѣкогажъ тя бива до толкова тѣжка, щото болния не може да пие нито топло, нито студено питие. Въ такъвъ случай трѣбва да се употребятъ слѣдующитъ прости средства: а) подъ лъжичката да се тури хардалъ, който да постои до 10—15 минути; б) вмѣсто хардалъ може да се тури подъ лъжичката едно парче ледъ, или компресъ съ студена вода; в) добъръ е тъй също да се капнува подъ лъжичката нѣколко капки отъ етеръ или Гошманови капки²⁾; г) по нѣкогажъ добъръ дѣйствува натисканieto въ подстомашната ямка. Това става по слѣдующий начинъ: зематъ памукъ, който свиватъ на топка, съ голъмина на една ябълка; тази топка турятъ въ подстомашната ямка и ако я привързватъ съ платно, преглътано на длъжъ, което завързватъ на кръста. Превръзката оставятъ да стои колкото болния, може да я търпи; д) на болния даватъ да гълта парчета ледъ съ нѣколко лавровишнени капки³⁾ или черно кафе безъ захаръ⁴⁾.

Средство противъ сърбела на кожата.

Начесто се срѣщатъ случаи съ твърдъ тѣжъкъ сърбелъ на кожата (особенно на рѣцѣтъ и краката), макаръ ти и да се показва, че е здрава, и върху ѝ да не се забѣлѣзватъ ни сищен, ни червенина. Въ такива тѣжки случаи много помага растриванieto сърбѣщето мѣсто съ мека глба, намокрена въ смѣсъ отъ гулярдова (крушумена), лавровишнена и трандаселова вода. Тази смѣсъ се купува отъ аптеката безъ рецепта; тя се приготвява отъ три части гулярдова вода, двѣ части лавровишнена, и една частъ трандаселова вода. Намокрената глба се истиска полека и растриванieto се повтаря два-три пѣти на день.

Лицата, у които на често се явява такъвъ родъ сърбелъ на кожата, трѣбва да се предпазватъ, между другото, щото да не страдатъ отъ запичанне.

Библиография.

Още върху книгата Дебе.

Въ в. «Марица», 1885 г., бр. 718, намѣрихъ ме долу препечатанното предпознание, направено отъ страна на единъ отъ колежитъ ми, по поводъ на книгата Дебе. Освѣтъ това въ редакцията е доставенъ протестъ, подписанъ отъ нѣкои лѣкари, срънцу същата книга. Почитателната редакция на в. «Напредъ», която така безбожно се е оцапала отъ сътрудника ѝ В., ще има честността да се признае въ погрѣшката си и да повѣрва, щото всичкитъ лѣкари нѣма да правятъ съзаклятие срънцу нещастния си колега д-ръ Дебе, но, наистина, до днѣното на душата си съ възмущени отъ неговата мръсна книга.

Ред.

Калоферъ, 25 Май 1885.

На 15-й того въ Казанлъкъ съ се публикували обявления, че нѣкой си М. П. Матеевъ е превелъ отъ руски на български языкъ Физиологията на бракътъ отъ д-ра А. Дебе, при което, по неизвѣстни причини, е промѣнилъ същинското заглавие на книгата, която е нарѣкълъ «Бракъ и безбрачье».

Азъ се не чуда за това, че г. преводачътъ, като не докторъ, не е могълъ да забѣлѣжи всичкитъ физиологически погрѣшки на авторътъ, който е придобилъ скандалозна извѣстностъ въ всичка Европа; но азъ се чуда, какъ г. преводачътъ не е забѣлѣжилъ ония развращающии мисли на авторътъ, които особенно силно и пагубно дѣйствуватъ на впечатлителната природа на младото поколение.

Наистина, това съчинение е преведено на много европейски язици, но е преведено само

¹⁾ „Докторъ“, 1881, № 6.

²⁾ Глѣд. «Здравенъ», 1886 г., стр. 32

³⁾ Също, стр. 63.

⁴⁾ По нѣкогажъ внезапното хълцанне се пресича, щомъ се улава ухото съ пръсти, намокрени въ студена вода; това наблюдение струва да се опита. Също така, по нѣкогажъ, хълцанието се пресича отъ внезапното опазиванне, както: шумъ, виканне, тропанне и т. н. Това показва, че хълцанието често има нервно произхождение.

отъ спекулянти, които експлоатиратъ неопитността и довърчивостта на хората, които не знаятъ съдържанието на това съчинение.

Всѣки здравомислящъ чловѣкъ, който прочете тая книга на д-ра А. Дебе, съ отвращение я хвърля и всичкитѣ най добри европейски критики сж я нарѣкли кална и развращающа книга.

Жално ми е, че тая книга клони да се распространи между българския народъ, който още не е заразенъ отъ европейски разврати и за това се надѣя, че г. издателятъ, като прочете настоящата ми забѣлѣжка, ако е патриотъ, ще напустне изданието й.

А на г. преводача съвѣтвамъ, ако желае да даде полезна книга на българския народъ, то нека преведе, пакъ отъ руския языкъ, съчинението на профессора Сорокина, въ което сериозно и популярно сж изложени физиологическитѣ закони за половитѣ отношения.

Д-ръ А. Розенталя.

СМѢСЬ.

= Холерата се появила и въ Германия. Подозрѣнието върху нѣкои смъртни случаи си е имало мѣстото близо до Майнцъ, като се почне отъ 15-й Септемврий. Забѣлѣжително е, че властитѣ счели за нужно да опровергаватъ извѣстието за холерата; на 27 октомврий окръжното началство заявило, че въ Майнцкия окръгъ не е имало случай отъ азиатска холера; но на 29 октомврий д-ръ Schmitt; който завѣда бактериоскопическата станция въ Wiesbaden, категорически заявилъ, че въ червата на умрѣлия биле намерени отъ него холерни микроби.

Самъ проф. Koch и д-ръ Gaffky, тозъ-часъ слѣдъ това заявление, заминали за Wiesbaden, дѣто се убѣдили въ пълната справедливостъ на думитѣ на Schmitt'a. Ще дочакаме ли и ний нѣкога такава време, щото администрацията да разбере вредата отъ тайна и лъжа, поне въ подобни случаи?! («Врачъ», 1886, № 44).

© Отровния турски медъ. Въ неотдавнашното засѣдане на дрезденското селскостопанско общество, Bleu направилъ интересното съобщение върху отровния медъ, който често се изнася отъ Трапезунтъ, въ околността на който расте много попадня (stramonium). Пчелитѣ, които се ползватъ отъ това растение, отравятъ изработениятъ отъ тѣхъ медъ. Спорѣдъ утвърдението на автора, съществуватъ нѣколко официално-удостоверени случаи, дѣто хората, които употребявали такъвъ (изнесенъ отъ Трапезунтъ) медъ, умрели отъ отровата му. Казватъ, че американския медъ поцѣкога се оказва отровителенъ. («Мед. Обозрѣние», 1886, № 21).

✂ Редакцията на в. «The Lancet» доказва, че звукътъ на камбаната влияе вредно на болнитѣ, които живѣятъ близо до черквитѣ. Звукътъ на камбаната не съставлява никакъкъ догматъ на християнството; това е обичай, който сега нѣма никакво основание; а между това на градскитѣ жители се прибавя още едно раздражение при хилядитѣ други. Вѣстника съвѣтва лѣкаритѣ да не подписватъ свидѣтелствата за смъртъ въ тѣзи случаи, дѣто ти (смъртъта) е ускорена отъ звукътъ на камбаната. («Врачъ», 1886, № 44). —

ОБЯВЛЕНИЯ.

Отворена е подписката за 1887 година

на „ЗДРАВІЕ“,

общедостѣпний медицинский и хигиенический вѣстникъ

== ТРЕТЯ ГОДИНА. ==

Задачата на в. „Здравие“ се състои въ распространяване между народа и образованното общество познания за здравозапазването, за предпазване на животътъ отъ болѣсти и какъ да си помогне чловѣкъ, когато нѣма докторъ. „Здравие“ се състои отъ слѣдующитѣ отдѣли:

I. Обща и частна хигиена. Въ този отдѣлъ влизатъ статии за упазване на здравнето: жилищата съ вкѣтрѣшния имъ животъ; селата и градоветѣ; училищата, затворитѣ и другитѣ обществени учреждения; храната, въздухътъ, земята, водата и другитѣ питеята.

II. Болѣсти: понятия за болѣститѣ и способи за предпазване отъ тѣхъ; домашно лѣкуване, глѣдане на болни; спасение на живота, кога е въ опасностъ.

III. Библиография, смѣсь и обявления.

Презъ 1887 г. в. „Здравие“ ще излиза три пѣти въ мѣсеца: на 1, 10 и 20 число, тѣй щото, вмѣсто досегашнитѣ 24 броя, ще се издадѣтъ 36 броя. Цѣната на в. „Здравие“ за 1887 г. е десетъ лева въ България и дѣйна-сетъ лева въ странство. Абонатитѣ се адресиратъ на право до редакцията, въ гр. Варна, същевременно като предплатитѣ съ пощенскій записъ или бонъ. Порѣчки безъ предплатата не се присматъ въ внимание. За да приучимъ спомоществателитѣ си къмъ рѣдовното предплащане на абонаментитѣ си, ще проводимъ на всѣкий спомощствателъ, който предплати за едно годишно течение на в. „Здравие“,

== като подарѣкъ, по единъ термометръ ==

Редакцията на в. „Здравие“ нѣма на никѣдъ никакви настоятели, нито агенти; но на всѣкий, който достави на редакцията десетъ спомощстватели, които да предплатятъ за годишното течение на вѣстника, се отстъпва даромъ единъ годишенъ еземпларъ на в. „Здравие“ и единъ термометръ.

Тазгодишнитѣ абонати, ако желаятъ да получаватъ „Здравие“ и презъ 1887 г., трѣба да проводятъ навреме, най-късно до 1 Януарий 1887 г., предплатитѣ си.